

Gyönyörű a Gellérthegy.

Nagy szeretettel és kertművészeti hozzáértéssel képezték ki a Gellérthegy egyes részeit.

Írta: Rerich Béla.

Alig négy évtizede annak, hogy még „kirándulásról” beszélt a belvárosi pesti polgár, amikor arról volt szó, hogy felmenjen a Gellérthegyre. Akkoriban bizonyos idegenkedéssel ment át Budára a régi pesti „burger”, mert valahogy bosszantó volt az, hogy a Lánchíd pesti oldalán két krajcárt kellett lefizetni a bádoggjegyért és azt a budai hídfőnél álló „hidjegyszedő” előtt a „kiszli”-be bedobni (igaz, hogy visszafelé nem kellett semmit sem fizetni). A propeller (melyre hiába igyekeztek a hivatalos tényezők a „csavargózós” elnevezést ráerőszakolni) sem volt valami gyors és kellemes eszköz, aztán ezen pláne már egy-egy „négykrajcáros” kellett leszurni, hogy átvigye az embert a Fővámterről a Gellérthegy lábánál levő „Sárosfürdő csavargózós kikötő állomáshoz.”

A Lánchíd vajmi messze esett a Gellérthegytől és megépítésénél az 1840. XXXIX. t. c. biztosította azt, hogy tőle egy mérföldnyi távolságra más híd 87 éven belül nem építhető. A Ferenc József-híd utolsó, ezüstből készült szögecsét (mely a Várház felőli pesti hídfőnél üvegburra alatt látható) 1896 október 4-én verte be a hídfelavatási ünnepségen Ferenc József király, az Erzsébet-hídat pedig 1903 október 4-én adták át a forgalomnak.

A budai polgár akkor még egészen más volt, mint a pesti: ha valakinek rálépett a lábára, azt mondta, hogy „hopp-lá”, míg a pesti már azt mondta, hogy „pardon.”

Az inkább német ajkúak „Blocksberg”-nek hívták a Gellérthegyet; boldogult jó anyám debogy is tudta volna kiejteni azt a szót, hogy „Gellért”, a St. Gerhard elnevezést pedig sohasem használták. Nem tudni biztosan, hogy honnan ered a hegynek az a német elnevezése, hogy „Blocksberg”. Schamz Ferenc 1822-ben megírt könyvében, melynek az a címe, hogy „Vollständige Beschreibung der Königl. freyen Hauptstadt Ofen in Ungarn” azt az elnevezést annak magyarázza, hogy a törökök 1598 körül azt a kápolnát, melyet András herceg Bellius szerint a vértanu halált halt Gellért püspök emlékére építtetett, (amelyről azonban sohasem sikerült sikerült megállapítani, hogy tényleg itt állt-e és nem a Tabánban) — egy faeródtímmel („Blockhaus”) veték körül, melyet csak az „Egyetemi Csillagda” idehelyezésekor távolítottak el. — Az a körülmény, hogy „Blocksberg”-ek más városokban is vannak, melyek a boszorkányok tanyáját képezték, inkább amellett szól, hogy ezt a hegyet is a boszorkányok tanyájának tekinthették. Az, hogy később a Gellérthegy alján lévő viskók és dűledező házak a legalsóbbrendű utcái nőszemélyek százainak szolgáltak menedékhelyül, Siklóssy Lászlónak „A régi Budapest erkölce” című könyve szerint, szintén az utóbbi felfogás mellett szól. A Gellérthegyet eredetileg Kelenhegynek vagy Kelenbércnek hívták, egyesek szerint, az „Enek Pannonia megvétele” népies szökevénye után, melynek értelmében a Dunántul meghódítására induló honfoglaló magyarok a „Kelenföldön a Dunán elkélenek”. (Nem is hinné az ember, hogy akkoron is már ennyire „pestiesen” beszéltek.) Mások szerint a Kelenhegy a német Kreenberg-ből ered. Jelenlegi nevét a 224 méter magas festői dolomit előőr, melyet a geológusok szerint a víznek évmillió munkája vállaszthatott el tőrsától, a várhegytől, az István királlyal és Imre herceggel egyidejűleg, 1083-ban, szentté avatott Gellért püspöktől kapta, kit eredetileg Györgynek hívtak és nevét a fájától vette át. Atyja velencei patriarcius volt és a velenceieknek Jeruzsálemba rendezett zarándoklata alatt az arabok gyilkolták meg. Gellért apát lemondván apáti tisztségéről, régi vágya szerint a szentföldön akart letelepedni. Parenzó közelében, Razin paunonhalmi apát Magyarországra hívta István királyhoz, hogy a királyi segítséggel a Dunán folytathassa utját Konstantinápolyig. Gellért apát így lett nevelője a korán elhunyt Imre hercegnek, István király fiának, kinek 16-ik életévének betöltése után, Bakonybélbe vonult vissza, remetéletet élven.

1030-ban István király marosvári (csanádi) püspöknek nevezte ki és azzal a feladattal bízta meg, hogy a Tisza-máros dunaközi területeket, melyeket Ajtony visszafoglalt, térítse meg.

Gellért püspök, az első csanádi püspök, az oroszlanosi görög-keleti monostorban telepedett le, áldásosan jótékony és askéta életet élven. Mint tudós főleg csillagászzal foglalkozott, — a magyar nyelvet azonban a följegyzések szerint sohasem tanulta meg tökéletesen.

A Szűz Mária magyarországi tiszteletének ő volt első kezdeményezője.

Midőn a Fekete Henrik német császárnak hűbéresül szegődött Péter királlyal elégedetlen urak követeli visszahívták András herceget Oroszországból, hogy magyar királlyá válasszák meg, Gellért püspök Beszkeréd, Bód és Bónita püspökökkel utrakelt, hogy András herceget a határon üdvözölje, de a pesti révénél (a mai Erzsébet-hídnál) a régi vallásnak vissza-

állítását követelő csöcselék egy Corregiani nevezetű egyénnel az élükön, megtámadja az agg püspököt, kétkerekű talyigán a „Kelenhegyre” vonja és a mélységbe löki. Ez 1046 szeptember hó 24-én történt. Mint már említettem, állítólag a szentéletű püspök emlékezetére a török hódoltságig kis kápolna állt a hegyen. József nádor közbenjárására 84.000 ezüst forint költséggel csillagdat építenek a hegyen, amelyet 1815 szeptember 15-én adnak át rendeltetésének. Midőn azonban a magyar hadak 1849 május 4-én elfoglalják a Gellérthegyet és ágyúzni kezdik a várat, Montedigoi Albert segédcsillagász csak nagy szerencsével tudja a „csillagda” felszerelésének egy részét az odahulló mozsár- és bombalövedékek pusztítása elől a Rudasfürdőben biztonságba hozni, melynek épülete már akkor is ott állt a mai helyén.

A mai citadellát vagy fellegvárat, melynek körvonalai este vasárnapok és ünnepélyes nyári alkalmakkor oly mesészerű képet nyújtanak a reflektorok fényében, az osztrák kormány építtette fel 1852-ben. Miután mint erődöt harcképtelenné tették, 1905-ben a főváros vette meg a katonai kincstártól.

Az idők során sok minden célra akarták átépíteni a Citadellát. Medgyaszay építész pantheont tervezett helyébe. Alpár Ignác a fürdőügyi kongresszus alkalmából mulatóhelyé akarta átvarázsolni. Idáig, hála a jó sorsnak, azonban megmaradt a Citadella, mint a mi gyönyörű pestünk egyik érdekes szimbóluma és a régi időkbeli úgy is annyira kevés számú emlékeink egyike. Ha területben elég nagy lenne, legalkalmasabb helye lehetett volna a Hadtörténelmi Múzeumnak a milánói Sastello mintájára, mely a milánói városi múzeum anyagának ad most méltó és történelmileg megszentelt helyet.

De térjünk át most már magának a Gellérthegynek megtekintésére. A Dunaparton alig néhány méterre a Duna vizétől áll ez a sziklaösalak. „Az idő vértetelen hőse”, ahogy Schamz Ferenc nevezi és ezáltal, a pesti oldalról nézve, úgy fest, mintha a budai várost két részre osztaná. Azt jegyezte meg egyszer egy külföldi barátom, hogy szebb lenne ez a budai part, ha a Gellérthegy vagy 300 méterrel távolabb állna a Dunától; ez persze nem tudta, hogy akkor már régen ötemeletes vakolatmammotok állának itt.

A Gellérthegy följárata a Ferenc József-híd felől kedves közvetlen egyszerűséggel van megoldva és ez által a pestiek annyira kedvelt Gellért-fürdője erről az oldalról mintegy parkban áll. Egy monumentális nagyszabású lépcsőmegoldás sokkal élesebben választaná el ezt a két mostan összefüggő dolgot. Erős ellentétben van ez a hegynek vaskerítéses dunai oldalával. Erre a kerítésre alig van szükség.

Az utak a hegy alakjához szépen hozzásimulnak, úgy a Kelenhegyi-út, mint a Hadnagy-utca felőli oldalon. Itt szeszélyesebbek, mozgalmasabbak a vonalai, ott egyszerűbbek, lágyabbak, nagyobb vonaluk. Mindjárt a följáróhoz közel kedves dologra bukkanunk. Nevető, mosolygó gyermekhad és, kapál és épít egy homokjátékhelyen. Itt egy csuzda, amelyről nevetve és ragyogó arcocskával csuszálnak le az apróságok egy homokbuckára, amott egy kis forgópád, gyermekivók. 1912-ben próbálkoztunk ilyeneket csinálni Sztankovits Szilárd kezdeményezésére Gerentés Lászlóval, az akkori testnevelési igazgatóval, de a lelkes elgondolás akkor nem ölthetett testet. A tisztí főörvosi hivatal kifogást emelt, hogy az ilyen játékok terjesztik a gyermekbetegségeket stb. Most már hála Istennek, úgy látszik, nem terjesztik, de megerősítik, mosolygóssá, napbarnítottá teszik a mi gyermekeinket. Igaz, hogy Bécsben azóta már minden kerületben van két-három ilyen gyermekjátékhely, homokjátékkal, lubickoló medencével.

Az utak helyes vonalvezetéssel szépen vannak megépítve. Rézsűket szikladarabokkal rakták ki, hogy a földtömeg könnyebben megálljon. Megtették ezt Bécsben a Türkenschantz-Parkban és más tájképes parkokban. Ez a „mesterkélt-természetes” rézsűalakítás olcsó és könnyen kivihető és valószínűleg ezért csinálták itt is. A szépen „domborművezett” (relieft) domboldalakokat smaragdzöldszínű bársonyos pázsit borítja. Csak az, aki ismeri azokat a nehézségeket, melyeket a pázsit részére gyilkos pesti klíma képez, az tudja csak méltányolni azt a munkát, amit itt végeztek.

Sokféle tülevelű és örökzöld növény ragyog itt a napsugárban és bájosan lengetik fejcskéiket a sokszínű évelők és egynyári virágok mindenfelé. A változatosságra, a nézőnek az ide-oda nézésre való örömeire alapította itt elsősorban az ültetés elvét a kertművész, mely elv itt el is fogadható. Willi Lange,

a tájképes kert modern apostola, az ökológiára alapítja a modern tájképes parkban a növények összeállítás módját, olyan növényekkel telepíti be a tájat, amelyeket a hely geológiai és klimatikai viszonyai természetből fogva magukhoz vonzanak és ezt a „növényi társaságot” odavaló, de még ott hiányzó rokonokkal bővíti ki. Ez a módszer vajmi nehezen lett volna itt követhető, mert ezzel a barátságosan, forró testű, száraz és terméketlen szikla őriással nem igen barátkozik a növényvilágnak kertészeti szempontból „előkeltő”-nek mondható társasága. Itt tehát színes, tarka-barka „bohémus” társaságot kellett összeválogatni, amely megfér egymással, elbírja egymást és azt a kényelmetlen, forró lakást, kevés táplálékkal megelégszik és örül a napsütésnek.

Változatosan kanyargó, de a hegyoldalhoz simuló utak visznek felfelé, kedves pihenő helyek, kör-alaku bástyaszerű kiugrásokhoz. Nagyszerű ez a séta, amint az ember mind-mindinkább eltávolodik a nyüzsgő város poros atmoszférája fölé a csendes nyugalmas magányba. A Kelenföld tájképeitől elbájolva, egyszerre látjuk a legfelsőbb kilátó bástyától a Duna egész hatalmas panorámáját, a Margitszigettől le egészen az összekötő hidig. Néhány idegen szó banálishan siklik el a fülem mellett: „fabelhaft”, mondják itt; ott meg két angol hölgy azt mondja, hogy: „wonderfull”, — aki azonban igazán élvezni ennek a helynek szépségét, az csak hallgathat a meghatottságtól.

Kedves, sziklalapokkal kirakott kanyargós lépcső vezet fel a legelső platóig, a citadellaig és ámulva állok meg itt régi pesti létemre is ennél a panorámánál. A bergeni Flöien-ről való kilátás sem vetekedhet ezzel.

A hegy északi oldalát nagyvonású utak, nagy és egységes pázsitterületek borítják; itt már valamivel könnyebb lehetett a kertépítő dolga. Ez a rész igen szépen van megoldva. Ugy tudom, Morbitzer Dezső, a székesfőváros kertészeti főfelügyelője intézte ezeket a munkákat Ráde Károly kertészeti igazgatóval egyetemben.

Lassan-lassan és mintegy meghatottan a sok szépségtől, lépderek lefelé a közeledő ősznek még erősen ellenálló nyár hangulatában. Elmegyek a kedves, bájos pihenőhelyek mellett, meg-megállok egy-egy kilátópont mellett. Új jövevények jöttek, idegenek helyett régi ismerőseket látok itt-ott, nem tudom, hogy hívják őket, nem tudom, honnan jöttek, de ismerem őket, mindenütt látom őket és mindenütt örülök nekik. A szép kilátás, a küzdelem, a zajtól való megszabadulás az, hogy a poros, nehéz levegő fölött vagyunk, szebb és tisztultabb légkörben, az kedvez az ábrándozóknak. Valahol azt hallom most suttogni, hogy „gyönyörű”. Ezt most már nem tudom biztosan, vajjon a Szent Gellérthegynek szolt-e?

Gyorsabban megyek tovább: talán azért, hogy távolabb legyek tőlük? Elégé eltávolított már ezektől, sajnos, az idő...

Lejebb a sziklateplomból halvány fény szűrődik ki és ájtatos templomi ének foszlányai jutnak fülembe. Odamegyek és olyan meghatottsággal hallgatom, mint csak az tudja, aki őszinte szívvel tér vissza oda, ahova mindenkinek vissza kell térnie.

A Gellért-terraszon zökkenek csak vissza a sok benyomástól és emlékektől tele hangulatból a rendes életbe. Amikor a halk tangó hangjai közben lassan kigyulladnak a felfelé kanyargó utakat szegélyező lámpák száza és mágius fényben izzanak a Citadella kökolosszusai, hálából azok iránt, akik ezt a sok gyönyörűséget alkották, elhatározom magamban, hogy meg kell mondani sok-sok embernek, meg kell írnom mindenkinek, hogy milyen szép a Gellérthegy.